Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

לזכרון

מאת ד. ב. מלכין

גוסטאב קרויאנקר

שמו היה ידוע בחוג מצומצם, לפי ערך, אבל בחוג זה היה שמו ידוע מאוד, וגם פעולתו שהיתה חשובה מאוד נתרכזה בחוג מצומצם זה.

והוא מת עתה, כששמו פילס לו דרך בחוגים רחבים יותר וכשפעילותו עמדה בסימן חריגה מן המסגרת המצומצמת של חוג עולי גרמניה.

בצעדים איטיים צעד בדרכו החדשה — דרך ההתרחבות, אבל בטוחים היו הצעדים ומטרתם ברורה: לא רק התלכדות עם ה„יישוב", אלא התמזגות עם העם, עם עם ישראל זה, אשר שבטו בגרמניה סטה הצידה לפני מאה־וחמישים שנה, ולבטי הטובים בבניו במשך עשרות השנים האחרונות הם לבטי השיבה מצדי הדרך אל המרכז.

גוסטאב קרויאנקר, אחד הפובליציסטים הבהירים והכנים מבין סופריה של יהדות גרמניה, — וכדאי לעמוד על הקשר הפנימי שבין הבהירות לכיגות, — סימן בצעדיו המתונים והבטוחים את דרך הלבטים האלה.

ב־1922 הוציא קרויאנקר את קובצו הידוע „היהודים בספרות הגרמנית". ובהקדמה לקובץ — ששיתף בו, במתכוון, סופרים בעלי השקפות שונות ורחוקות זו מזו — ניסה להבהיר לעצמו ולאחרים את הדרך הזאת, אבל אז נראה לו עדיין המרכז שנמצא הוא בתוך אותה הסטייה הצידה. אומנם, קרויאנקר מציין שם את מיפעלו של מ. בובר כמיפעל הייחוד של דורו, אבל התחומים ליהדות תקועים ועומדים בתוך מסגרתה של התרבות הגרמנית. ודבריו המעניינים והקולעים על הטראגדיה של יעקב וואסרמאן, שבאה לידי ביטוי מעורר־רחמים בספרו „דרכי כגרמני וכיהודי", מהרכזים בנקודת ה„תחומים" שהם מחוייבי המציאות של המסגרת הרחבה — התרבות הגרמנית.

קרויאנקר קורא את הסופרים מישראל בספרות הגרמנית שירדו בקיומם של תחומים בכלל, כגון גרמניות צפונית וגרמניות אוסטרית, וכשם שקיימים הבדלים ביניהן או בין גרמניות שליונית לגרמניות שוואבית, כן קיים גם תחום בין גרמניות יהודית לגרמניות־סתם.

הוא מזכיר אז לאינטלירוציה היהודית, שנמוגה, כביכול, בתוך הגרמניות הכללית, את הצורך לזכור את גזע המוצא ואת ריתמוס־הדם המיוחד אבל — — — גם הוא מדגיש שבמשך ההיסטוריה הקצרה של מאה וחמשים שנה נתמזגו יהודי גרמניה עם העם הגרמני בתרבות אחת ובנוף אחד ובהיסטוריה אחת, ועל הכול — בלשון האחת, זה הכלי העיקרי של איש התרבות.

ונקודה זו, נקודת הלשון, היא אולי העיקרית בלבטי הפרידה מ„קרן הדרוית" ההיסטורית, שהשבט היהודי בגרמניה עם העם הגרמני, והוא — הכפר שנה, וגם בלבטי השיבה אל המרכז היהודי ההיסטורי שנתלבט קרויאנקר ומתלבטים רבים מבני דורו וחבריו.

באותה הקדמה יש „מאמר מוסגר" על שטח אחד שבו לא נתמזגו היהודים בגרמניה עם העם הגרמני, והא — הכפר והאדמה. האין יהסיק מכאן מסקנה הגיונית — שזוהי הסיבה לעיקריות שבלשון? מי שהוא גרמני לא רק בתרבות ובהיסטוריה ובנוף אלא גם בגזע ובדם ובכפר ובאדמה — אין הלשון עיקר־העיקרים לו, זו הופכת עיקר־עיקרים לזה החסר את כל אלה.

לא בגרמניה בלבד היה כך. גם האינטליגנציה היהודית ברוסיה ראתה את הלשון והספרות הרוסית כעיקר העיקרים ברוסיות. רוסי מדם ומאדמה לא חש כל פגם ברוסיות גם אם היא לא נתגלתה בלשון פושקינית דווקא. הגלות היהודית גיבשה את המושגים „לשון גיתה", „לשון פושקין", „לשון מיצקביץ", ורוממה אותם למדרגת עיקר־העיקרים.

קרויאנקר רצה אז, בשנת 1922, בחיזוק תחומים בלבד. כעבור עשר שנים, לפני עליית היטלר לשלטון, חזר קרויאנקר במאמריו אל אותו נושא, כשהוא יודע כבר שהגורל מצווה פרישה ושיבה אל המקור. הפולמוס שלו מלפנים נגד ההתבוללות וה„פילוסמיטיות" כאחד הגיע כבר לשלב של מלחמת בעל ערכים חדשים. ובמסקנית הוכרה גם בדרך החדשה הלשון כעיקר־העיקרים

השיבה ללשון באה לפני השיבה לארץ.

ויש כנראה, קשר פסיכולוגי עמוק, ששורשיו נעוצים במסורת ספציפית, בין דרך התשובה של קרויאנקר להיאחזות ההערצה בשי עגנון, באמן הלשון, דווקא.

ומשעזב הסופר היהודי מהספרות הגרמנית את הארץ הגרמנית ועלה לארץ העברית התחילה גם דרך עלייתו לספרות העברית.

מסתו — בגרמנית — על „שבועת־אמונים" בישרה כבר את מעברו על פני גשר הלשון אל החיים עצמם, אל הסכרות עצמה.

והרצאתו, בעברית יפה ובהירה על י. ח. ברנר היתה צעד ראשון בדרך התגשמותה של הבשורה.

הדרך משי עגנון לי. ח. ברנר, שהיא לגבי רבים שהתפתחותם העברית טבעית והדרגתית, אולי דרך מוזרה והפוכה, היתה לגוסטאב קרויאנקר הדרך הטבעית והישרה.

ובהגיעו להישגים ראשונים בדרך זו, שפילסו לו דרך מתוך מצומצם למרחב; בבוא הרגע והסופר העמקן — שניסה להעביר את העמקנות גם לשטח העסקנות — התחיל להכניס גם לחוג התרבות העברית מבהירותו ומכנותו, מ. ת.

ברוך גלאזמאן

השם הזה מעטים ידעוהו בארץ. קוראי־יידיש בלבד. והם מעטים. והתרגומים לעברית מספרות־יידיש, מהספרות היהודית בגולה מעטים. והיישוב העברי בארץ, בונה ומלכד העם, יודע מעט מאוד על כואבי כאבו של העם — על הסופרים היהודים הכותבים ביידיש.

ברוך גלאזמאן שמת עתה, היה מן הסופרים הפוריים ורחבי ההיקף בספרות היהודית, שנקודתם העיקרית היא — כאב העם בגלותו.

רבים הם הסופרים ביידיש, שהפאראדוקס הטראגי־הגירלי הזה מלווה אותם כול ימי חייהם, והוא הוא חוט־השני בכל יצירתם: נאמנות תמידית לגלות מתוך אמונה בקיום הישראלי בה, וחישוף בלתי־פוסק של פגעיה ושל נגעי הקיום הישראלי בה.

ברוך גלאזמאן המספר — היה אחד מן ה„עקביים" ביותר ביניהם.

בצעירותו בא לאמריקה, שם למד והשכיל והיה לסופר. אך בית־הספר והאוניברסיטה האמריקנית לא הוציאו מתחום היהודים אל האנגליות הכללית של ארץ החופש. הוא היה לסופר בשפת התחום היהודי, ביידיש, ולמספר חייו של התחום הזה. יתר על כן: הוא ביקש וחיפש את התחומיות גם במקום שאינה, כביכול. ברוך גלאזמאן הכניס לנובילות ולרומאנים שלו יהודים מן הפינות הנידחות ברחבי אמריקה, — יהודים ש„על־פי־דין" חייבים היו להתבולל ו„על־פי יושר" חפצו להתבולל, ובכולם הוא מוצא את ה„נקודה היהודית", על הרוב, בהופעתה השלילית, כיאמור: פגעי גלות ונגעי הקיום הישראלי בה. גם אם הגלות היא אמריקה החופשית — רבת פגעים היא, וגם אם ישראל בה קיים קיום של „אזרחים אמריקניים חופשיים" (פראזה שברוך גלאזמאן נוהג לחזור עליה בנימה אירונית) רבים נגעיו.

ולא אמריקה בלבד.

ברוך גלאזמאן נסע, ברצון ובהתפעלות, אל ברית־המועצות בשנות העשרים, ובספרו „סטעפ און יישוב" („ערבה ויישוב"), שחיבר אותו ברצון לגמור את ההלל על חופש היהודים בארץ המהפכה הסוציאלית ועל מיפעל ההתיישבות היהודית בה, — בספר זה הוא מעלה פעם כפעם פגעי גלות ונגעי ישראל: שיירי אבטיאמיות ושרידי חולשת־רוח יהודית.

וסיפוריו ורשימותיו הרבים, שפירסם בכמה כרכים לאחר ביקורו הממושך בפולין — כולם רוויים אותו כאב על פגעי הגלות ונגעיה.

מיסטר הנרי פריימן — גיבור סיפורו „רק לצון חמד לו" — שהיה לפנים הרשל פריימן, וחוזר לאחר עשרים־וחמש שנים לביקור בפולין וסר לעיירה שלמד בה בימים ההם בישיבה, — מיסטר פריימן זה חרשף שלא־מדעת בבגיעה קלה את פצעיה האנושים של גלות־פולין, את ירידתה החומרית והמוסרית, את אבדן־הדרך שלה.

אולי היתה זו הסיבה לאי־השקט התמידי של המספר הזה, לבדודיו הבלתי־פוסקים בין מושבות ישראל: הוא ביקש מקום־אחיזה, קיום לגלות, ובכל מקום מצא, — „קיום" גלותי.

מן הסיפורים האחרונים נחרת בזכרון: יהודי זקן, חזן בעיירת דרומית באמריקה, הנוסע יחד עם בנו בחשמלית הבינעירונית, לעיירה הסמוכה ב„סטייט" אחר, בקארולינה. היהודי הוא בן שבעים. חלק זה בקרון שה„א ובנו נמצאים שם, — החלק ללבני־העור, להבדילם מהכושים הרשאים להימצא בחלק השני, — מלא עד אפס מקום. כלו כוחותיו של הזקן העומד, אך שום „ג'נטלמן מן הדרום" אינו מפנה לו מקום. וכשהוא מאמץ שארית־כוחו ועובר אל „חלק הכושים" — שם מפנים לו מיד מקום ותומכים בו בחולשתו — עוזבאותו בנו. „הם יצאו מן הקרון בשני פתחים: הזקן — בפתח הכושים, והבן — בפתחם של הלבנים".

והזקן עומד ועוקב בכאב־לב את בנו העוזב אותו ומתרחק ממנו: „וזה בני, בשר מבשרי, יוצא־חלצי!"

גם בתקופה מלאת־פגעים לישראל לא חדל מלחשוף את הנגעים שבישראל; אולי דווקא משום־כך.

על סף התמורות — האומנם תמורות? — מת.